

ALAŞEHİR YÖRESİNDE İŞGAL GÜNLERİNİN HÜZÜNLÜ BİR TÜRKÜSÜNE DAİR BAZI BİLGİLER

Vehbi Günay*

Özet

Yurdumuzun I. Dünya Savaşı'nın ardından işgaliyle başlayan süreçte yerel direnişin örgütlenmesi aşaması kendisine özgü nitelikler taşımaktadır. Anadolu'nun batısında millî kuvvetlerin oluşturulması ve yerel kongrelerin düzenlendiği günlerde Alaşehir yöresinde Emir Ayşe ve Galip Bey isimli iki gencin hayatlarını kaybetmeleriyle sonuçlanan bir dizi olay yaşanmıştır. İki âşığın başlarına gelenleri halk diliyle anlatmak ve duyulan üzüntüyü aktarmak üzere yakılan türkü arşiv belgelerinin nispeten yetersiz kaldığı yönler ışık tutmaktadır. Çalışmada, o günlerde yaşanan hüznü aşk hikâyesi ve türkü tespit edilebilen diğer bilgiler ışığında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Alaşehir, Millî Mücadele, Türkü, Emir Ayşe ve Galip Bey, Çerkez Ethem.*

Abstract

Some Information about a Mournful Folk Song in the Occupation Days of the Alasehir Region

After the World War I, the phase of the organization of the local resistance had its own unique characteristics in the process of invasion of Turkey. In the days of organizing the national forces and local congresses in Western Anatolia, there have been a series of events resulting in the deaths of two young people named 'Emir Ayşe and Galip Bey' in Alasehir (Philadelphia) region. The folk song, which was written in a vulgar tongue to recount what happened to two lovers and to express the sadness of losing them, sheds some light on the other points that the archival documents were insufficient. In this paper, this tragic love story and the folk song of those days is evaluated in the light of other information obtained.

Key Words: *Alasehir (Philadelphia), Turkish National Struggle, Folk Song, Emir Ayşe and Galip Bey, Çerkez Ethem.*

Giriş

Millî hafızamızda yer etmiş olay ve kişilerin izlerinden oluşan maddî ve manevî mirasımızın bütün öğeleriyle kayıt altına alınarak gelecek kuşaklarımıza aktarılması, geçmişimize sorumluluğumuzun bir parçası olduğu gibi gelecek nesillere karşı da yükümlülüklerimizdir. Bu cümleden olmak üzere sahada yürütülecek tespit çalışmalarının ivediliği ve önemi de açıktır. Öyle ki,

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bornova-İzmir, vehbi.gunay@ege.edu.tr

‘geçen zaman’ yıpratıcılığını yalnızca maddî varlıklar üzerinde değil geçmiş mal olmuş hâfizalardaki anılarda da göstermekte, bunun yol açtığı ‘kültür erozyonu’ peşinden ‘dejenerasyon’u getirmektedir. Millî benliğini yitirmiş toplumların dünyada insanca yaşama imkânlarının bulunmadığı da evrensel bir gerçektir. Tarih ve kültürel mirasımızın tespiti konusunda milletimizin bütün bireylerine ait olan görevin devletin ilgili organlarına veya konunun uzmanlarına düştüğünü söylemek ise meseleyi basitleştirerek sorumluluktan kaçmak demektir.

Bu çalışmanın esasını, meraklı bir Türk aydını vasıtasıyla varlığından haberdar olunan bir vakanın tarihçi gözüyle kaleme alınması gayreti oluşturmuştur. Bu kapsamda, yurdumuzun işgal altına alınma ve millî direnişin örgütlenmesi sürecinde Alaşehir’de yaşanan bir gönül ilişkisi çevresinde gelişen, bir cinayet ve katl ile sonuçlanan olaylar dizisi bilinebilen yönleriyle değerlendirilmiştir. Yaşananların, belgelere yansıyanlar yanında, insanımızın anılarında günümüze değin aktarılmış olması yalnızca duyulan acının ifadesi değil, olup-bitenin bir türkü ile tarihe not düşürmek adına özetlenmek istenmesinin kaygısı olsa gerektir. Yapılacak kapsamlı çalışmalara yararlı olması ve kültür birikimimize katkı sağlanması amacıyla mevcut bilgilerin bir araya getirilmesi temel hareket noktamızı teşkil etmiştir¹.

Tarihsel Süreç

Bilindiği üzere, 1918 yılı Ekim ayı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi sonrasında gelişen olaylar, Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’nın mağlupları arasında yer almasına ve topraklarının işgallere açık hale gelmesine yol açmıştır. Yunanlıların İzmir’e asker çıkarması ile başlattıkları askerî harekât karşısında Anadolu’nun pek çok yerleşim biriminde işgallere karşı millî direniş teşkilâtları ortaya çıkmıştır. Büyük Millet Meclisimizin açılmasının ardından millî iradeyi temsil ederek mücadeleyi tek elden idare etmesine kadar geçen zaman son derece kıymetli olduğu kadar bünyesinde kendisine mahsus

¹ Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi mezunu, tarım danışmanı Sayın Halil Vuramaz, 03.XI.2012 tarihli e-postasıyla, Killik Kabristanı’ndaki ailesine ait Osmanlıca mezar kitâbelerinde yer alan bilgileri, taşların yanına/üzerine konulmak üzere yazdırmak niyetinde olduğunu ifade ederek yardım rica etmişti. Başlangıçta, gönderdiği fotoğrafların, taşlar yosun tutmuş olduğundan, harflerin ve harfleri okutmaya yarayan noktaların tam olarak görünmemesi nedeniyle okunmaya elverişli olmadığını bildirmiştim. Kendisi, daha sonra, taşların temizlenmiş ve değişik açılardan çekilmiş, yüksek çözünürlü fotoğraflarını tarafıma iletmiş gibi bildiği kadarıyla taşların hikâyesini ve türküsünü de aktardı. Sonuçta, olayın, türkünün ve mezar kitâbelerine ilişkin bilgilerin kayda geçirilmesi uygun görüldü. Bu vesileyle, kendisinin, aile geçmişine ve yöresel tarihe olan ilgisinin yanı sıra bilgisini paylaşmasının da takdir ve teşekkürü şâyân olduğunu ayrıca kaydetmek isterim.

özellikleri de barındırmaktadır. Bu bakımdan, Meclis ve düzenli ordu öncesi dönemde 'Kuvâ-yı Milliye' adı verilen yerel güçlerle, 'mahalli kongreler' denilen ve sonradan tek çatı altında toplanacak olan örgütlenmelerin faaliyetleri farklı açılardan değerlendirilmektedir.

15 Mayıs 1919 günü gerçekleşen İzmir'in işgalinin ardından, Alaşehir'de milletini seven, vatanını düşünen varlıklı bir kişi olan Halil Hüseyinpaşa-zâde Mustafa (Şahyar, 1882-1945) Bey Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurmak ve gönüllülerden oluşan bir müfreze oluşturmak için, Belediye Reisi Binbaşı-zâde Galip (Alakant) Bey de Alaşehir'de bağımsız bir hükümet kurulması teklifleriyle 22 Mayıs'da kaza kaymakamı Bezmi Nusret (Kaygusuz, 1890-1961) Bey'e başvurmuşlardır¹. Bu girişimlerin sonucunda 30 Mayıs'ta 'Alaşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti' resmen kurulmuş ve Mustafa Bey tarafından millî bir müfreze meydana getirilmiştir. İşgallerin yayılması üzerine 13 Haziran'da toplanan cemiyet 'Kuvâ-yı Milliye Heyeti' adını almıştır. Salihli-Alaşehir-Bozdağ hattında oluşturulan cephe, kuzeydeki Ayvalık-Soma-Akhisar cepheleriyle güneyindeki cepheler arasında bağlantı oluşturduğu gibi Batı Anadolu'daki Yunan ilerleyişine karşı kurulan direniş cephesinin bütünlüğünün sağlanmasında da önemli bir işleve sahiptir².

Büyük Millet Meclisi ile düzenli ordu konusunda ayrılığa düşünceye değin batı cephesinde önemli hizmetler vermiş olan Çerkez Ethem Bey (1886-1949), yanında bulunan çok az sayıdaki adamıyla 10 Haziran 1919'da Salihli'ye gelerek Teşkilât-ı Mahsusa reisi Kuşçubaşı Eşref (Sencer, 1873-1964) Bey'in çiftliğine yerleşmiştir. 26 Haziran'da Alaşehir'e geçerek buradaki Kuvâ-yı Milliye birliklerini baskı altına almak isteyen Ethem Bey, Salihli'yi karargâh merkezi yaparak dağlardaki çeteciler ve asker kaçaklarını da yanına çekmek suretiyle güçlenmeye çalışmıştır³. Temmuz ayı sonlarında, Salihli-Alaşehir-Bozdağ yöresindeki Kuvâ-yı Milliye güçlerini Çerkez Ethem Bey, Alaşehirli Mustafa Bey ve Bozdağlı Postlu Mestan Ağa/Efe grupları oluşturmaktadır. Bu kapsamda Salihli-Bozdağ Cephesi'nin hemen arkasında bulunan Alaşehir'de bir egemenlik kavgası yaşanmaya başlamıştır. Salihli'de güçlenen Ethem Bey, Mustafa Bey'i buradan uzaklaşmaya zorlamış, Mustafa Bey de kuvvetlerini Salihli cephesinden çekerek Bozdağ Cephesi'ne geçmiştir. Batı Anadolu'da Balıkesir ve Nazilli kongrelerinin ardından Alaşehir'de 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında Hacim Muhiddin (Çarıklı, 1881-1965) Bey'in

¹ Kaygusuz 2002, s.162-163; Sarıhan 1993, s.267.

² Tekeli-İlkin 1989, s.130-131.

³ Kaygusuz 2002, s.175-177; Sarıhan 1994, s.193; Tekeli-İlkin 1989, s.134.

başkanlığında toplanan ‘Millî Kongre’de önemli kararlar alınmıştır¹. Kongrenin toplanmasından 22 Haziran 1920’deki Yunan saldırısına kadar geçen yaklaşık on ay zarfında cephenin örgütlenmesi; işgal kuvvetlerinin saldırılarına, İstanbul Hükümeti ve Heyet-i Temsiliye ile kurulan ilişkilere ve cephedeki değişik türdeki silahlı güçlerin hâkimiyet kurmak için giriştiği çatışmalara kadar uzanan farklı etkilerin altında gelişmiştir. Bu konuda özellikle, cephenin denetiminin kimin elinde bulunacağı yani cephe komutanının kim olacağı sorunu silahlı çatışmalarla çözümlenmiştir.

‘Alaşehir Çeteleri Beğliği’ adı verilen Alaşehirli Mustafa Bey ile Çerkez Ethem Bey arasında içten içe kaynaklı sorun bir güç gösteri olarak ortaya çıkmıştır². Şöyle ki; Kurtuluş Savaşımızda ‘Poyraz Çetesi’ veya ‘Poyrazlılar’ adıyla geçen kahramanlar Salihli’nin kuzeyindeki Dibek dağları üzerinde bulunan Poyraz köyünün sâkini olan Türkmenlerdir³. Bu köyün ileri gelenleri İzmir’in işgalinin ardından kendilerini korumak amacıyla gayrete gelerek hem kendi, hem de çevre köylüleri ayaklandırarak silahlandırmış ve askeri bir güç oluşturmuşlardır⁴. Savaş ve çetecilikle ilgisi olmayan cesaretli ve hamiyetli köylülerden oluşan bu kuvvet Gölarmara yönünde gelişen Yunan ilerleyişinin yavaşlatılması/durdurulması adına büyük yararlılık göstermiştir. Çevre köylerden gelen silahlı gençlerden oluşan birliğin kontrolü altındaki bölgede çapul, gasp veya ırza tasallut gibi asayişsizlik olayları yaşanmamıştır. Çerkez Ethem’in kumandası altındaki askerlerin disiplinsizliği, köylerde tahsilat bahanesiyle dolaşmaları, Bandırma’ya birçok koyun göndermeleri ve ahaliye karşı hoyratça tavırları yüzünden aralarında daha Ağustos ayı başlarında gün yüzüne çıkan çekişme sonucunda Poyrazlılar, Ethem Bey’in emrine girmek istemedikleri gibi bölgede otoritesini kurmasına da engel olmuşlardır. Alaşehir Kongresi’nin tamamlanmasından iki gün sonra yani 27 Ağustos 1919’da Mustafa Bey ile işbirliği yapan Poyrazlılarla Ethem Bey’in kuvvetleri arasında Salihli sokaklarında çıkan silahlı çatışma akşamüzerinden sabaha kadar oniki saat sürmüş, ertesi gün Ethem Bey dört mitralyözle bütün şehre ateş açtırmıştır⁵. Arabulucuların devreye girmesi sonucu Poyrazlıların cepheyi ve silahlarını

¹ Konukçu 2000, s.55 vd.

² Çerkez Ethem 1962, s.15-22; Çarıklı 1967, s.56.

³ Çetin 2006, s.177-189.

⁴ Ergül 1991, s.142 vd.

⁵ Çarıklı 1967, s.45-48. Kaza kaymakamı olan Bezmi Nusret Bey bu olayı anılarında 15-21 Temmuz tarihleri arasında kaydetmiştir: “Çerkez Ethem, cepheye düşman ile uğraşacak yerde gizli den gizliye Mustafa Bey’i büsbütün bertaraf etmeğe çalışıyordu. Mustafa Bey’e taraftarlık eden Poyrazlıları kumandası altına almağa kalkıştı. Salihli kasabası içinde Poyrazlılarla Ethem’in kuvvetleri arasında oniki saat süren bir çekişme ve çatışma vuku buldu...” Bkz. Kaygusuz 2002, s.178; Apak 1942, s.97. Ethem Bey ile mücadele eden Poyrazlılar arasında Kuvâ-yı Milliye teşkilâtını kuran ‘Eşref Ağa’ ve ‘Hacı Ali Bey’ vardır. Bkz. Çetin 2006, s.183.

bırakarak köylerine çekilmelerinin ardından Salihli ve çevresi, Çerkez Ethem'in emrindeki kuvvetlerin kontrolüne geçmiştir. Ağustos ayı sonuna gelindiğinde Çerkez Ethem ve ağabeyi Reşit Beylerin kumandasında 2.000'i atlı olmak üzere 2.600 kişilik, dört makineli tüfeğe sahip kuvâ-yı milliye gücü, Alaşehirli Mustafa (Şahyar) Bey'in ise 2.800 kişilik bir kuvveti bulunmaktadır.

Bölgede tek başına egemenlik kurmak istediği anlaşılan Ethem Bey, hedefi olan Mustafa Bey ve arkadaşlarının Damat Ferit Paşa hükümeti ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti ile ilişkide buldukları iddiasıyla Alaşehir Heyet-i Merkeziyesi'ne önce sözlü, ardından yazılı olarak müracaat ederek cephe komutanlığından alınmasını talep etmiştir. Kendisine 17 Eylül'de verilen cevapta, bu konuda hiçbir belgenin bulunmaması nedeniyle durumun eskisi gibi sürdürüleceği, ayrıca bu tür davranışların cephenin düzenini bozma ihtimali olduğundan kaçılması gerektiği bildirilmiştir¹.

26 Eylül 1919'da Bozdağ'da bulunan Postlu Mestan Efe'nin kuvvetleriyle Ethem Bey'in süvarileri arasında çıkan çatışmada Ethem Bey'in taraftarları üstün gelmiştir. Bu galibiyet ve Bozdağ cephesindeki Sarı Efe Edip Bey ile işbirliği halinde bulunması sonucu Ethem hem Salihli hem de Bozdağ cephelerini denetlemeye başlamıştır². Ethem Bey, cephenin kalan kısmını da kontrolü altına almak amacıyla Ekim ayının ilk haftasında³ 150 kişilik bir hücum müfrezesiyle Alaşehir'e baskın vererek şehri kuşatmıştır⁴. Baskın ve çatışmanın cereyanı hakkında Çerkez Ethem ve Kaymakam Bezmi Nusret Bey'in anılarında değişik anlatımlar mevcut olmakla birlikte sonuç olarak Mustafa Bey mağlup olmuş ve bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır⁵.

Ethem Bey hatıralarında yer verdiği bu olayın sonrasında 'adli icraat safhası'na geçtiğini yazmıştır⁶:

“Alaşehir'de para vermedikleri için yataklarında boğulan karı-koca, ırzlarına tecavüzden sonra öldürülüp gömülen kızların ve bazı Alaşehirliilerin

¹ Tekeli-İlkin 1989, s.289-290.

² Bezmi Nusret Bey anılarında durumu şu satırlarla anlatmaktadır: “O günlerde bizim Millî Kuvvetler Kumandanı Hüseyin Paşazade Mustafa Bey Salihli'de artık Çerkez Ethem ile beraber çalışmağa imkân kalmadığına kanaat getirerek, daha ziyade kuvvetlenmek maksadı ile kendi taraftarlarını Alaşehir'e çekti...” Bkz. Kaygusuz 2002, s.182.

³ Çatışmanın tam tarihi tespit edilememekle birlikte Hacim Muhittin Çarıklı'nın anılarında bu olaydan 10 Ekim 1919'da bahsedildiğinden Ekim'in ilk haftası meydana geldiği söylenebilir. Bkz. Çarıklı 1967, s.75; Tekeli-İlkin 1989, s.290.

⁴ Kaymakam bu gücü 5-600 süvari olarak tahmin etmiştir. Bkz. Kaygusuz 2002, 183-184. Bu konuda ayrıca bkz. Türker 1993, s.197-198.

⁵ Çerkez Ethem 1962, s.15-22. ‘Çerkez Edhem-Mustafa Bey Olayı’ için bkz. Konukçu 2000, s.230-232. Bu konuda ayrıca bkz. Apak 1942, s.97; Tekeli-İlkin 1989, s.290-291.

⁶ Çerkez Ethem 1962, s.21-22.

cesetlerini gömülü buldukları yerlerden çıkarttık. Bu arada gasbedilen para ve mücevherler de yine gömüldükleri yerlerden çıkarıldı. Bütün bunları yapanlar Mustafa Bey'le adamlarından Alaşehirli Reji Kolcubaşısı Salih ve yirmibeş kişi idiler. Salih ile on adamı müsademe sırasında ele geçirilmişlerdi. Bir kısmı öldürülmüş bir kısmı da Mustafa Bey'le kaçmışlardı. Cinayet eserlerini kendi elleriyle kuyulardan çıkarttım. Ondan sonra da idam sehparının başına getirttim. Bunlar asılmak suretiyle idama mahkûm olmuşlardı.”

Kaza kaymakamı Bezmi Nusret Bey ise Ethem Bey'in Alaşehir baskını sonrasında yaptıklarını şöyle aktarmaktadır¹:

“Ethem, ertesi gün hükûmete geldi. Mutlaka birkaç kişi asmak, şehirde bir terör havası yaratmak istiyordu. Kim bilir hangi bigünahlara kıyacaktı? Bunu bana açmadı. [Jandarma Kumandanı] Ziya Bey'e söylemiş. Hapishaneden 'idama müstahak üç canı' verildi. Zannederim ki, bunların ikisi kolcu ve hamalbaşılardır. Askerlik binasında onları isticvaba [sorguya] çekti. Cürümlerini şek ve şüpheye mahal bırakmayacak şekilde itiraf ettiler. Çarşı kenarında üç sehpa kurdurdu. Bunları astırırken, seyretmek için beni de beraber getirmek istedi. İdamlarda hükûmet reisinin hazır bulunması kanun iktzası olduğunu lâtifeye yolunda serdetti. İtizar ettim. Gitmedim.”

Hatıralardan Alaşehir'de hâkimiyeti ele geçiren Ethem Bey'in adaleti kendi eliyle dağıttığı ve suçlu bulduklarının cezasını da kendisinin verdiği anlaşılmaktadır. Millî Mücadele sürecinde cereyan eden olayların gelişiminde şahsî görüş, ihtiras, kin ve husumetin gölgesinin düştüğü görülmektedir. Çalışma konumuz olan 'Emir Ayşe ile Galip Bey Türküsü' bütün bu hengâmenin içerisinde yaşanmış hüznü bir gönül ilişkisinin ardından o günlerin hâtırasını günümüze ulaştıran anonim bir belge niteliğindedir.

Türkünün Hikâyesi

Manisa-Alaşehir yöresine ait türkü, Osmanlı Devleti'nin de dâhil olduğu I. Cihan Kavgası'nın ardından Batı Anadolu'da Millî Mücadelemizin teşekkül ettiği zamanlarda yakılmıştır. Türkü konusu olan olayın, Galip Bey'in mezar taşının tarihi ve Çerkez Ethem Bey'in bölgedeki faaliyet dönemi dikkate alındığında 1919 yılında yaşandığı anlaşılmaktadır. Alaşehir'in hâli vakti yerinde, sözü dinlenir, hatırı sayılır kimselerinden olan Hacı Yüzbaşı-oğlu Mehmet Efendi'nin oğullarından, güzel sesli, hâfız, yakışıklı bir delikanlı olan Galip Bey (veya Efendi), 'Emir Ayşe' adında çok güzel bir kıza âşık olmuş, kız da gönülünü Galip Bey'e kaptırmıştır. Olayın bundan sonraki gelişimi

¹ Kaygusuz 2002, s.184.

ile ilgili farklı anlatımlar (varyantlar) mevcuttur. Özellikle aileden elde edilen bilgilerden hareketle olay örgüleri şu şekilde çıkarılmıştır¹:

Birinci Varyant: Killik² köyünde yaşayan ve ‘Koca İmam’ olarak tanınan Mehmet Efendi’nin oğlu Galip Bey, çevresinde ‘erkek güzeli’ denilen yakışıklı bir delikanlıdır. Bu gencin kendisi kadar dillere destan, çok güzel bir atı vardır. Öyle ki, evlenme çağına gelmiş genç kızlar Galip Bey ile atını görebilmek için su doldurmak bahanesiyle ellerinde testileriyle yollara, çeşme başlarına çıkarlar. Bu kadar rağbet edeni olmasına rağmen Galip’in gönlü Emir Ayşe’ye düşmüştür, bu aşkı karşılıksız değildir, Emir Ayşe de onu sevmiştir. Ne var ki, gençlerin sevdası mutlu son ile tamamlanamayacak gibidir çünkü her ikisinin aileleri izdivaçlarına râzı olmamış ve uygun görmedikleri bu evliliği istememişlerdir.

Batı Anadolu’da Yunan işgali sürecinde karargâhını Salihli’ye kurmuş olan Çerkez Ethem Bey’in adamları Mehmet Efendi’nin evinden değerli atını götürürler. Bir Kuvâ-yı Milliyeci olan Mehmet Efendi’nin küçük oğlu Mestan Efendi yaptığı araştırmada atın Çerkez Ethem’in adamları tarafından alındığını öğrenir. Ilgın³ köyünden yine kendisi gibi Kuvâ-yı Milliyeci olup ‘Kara Çavuş’ adıyla bilinen Hasan (Öztürk) Çavuş ile birlikte çalınan atı geri almaya giderler. Ethem Bey durumdan rahatsız olursa da gelenlerin de Kuvâ-yı Milliyeci olması dolayısıyla atı sahiplerine teslim etmek zorunda kalır. Ancak bu olay nedeniyle Koca İmam ailesine de kin gütmeye başlar.

Birbirlerine sevdalanan Galip Bey ile Emir Ayşe, ailelerini aşklarına inandıramamış ve evliliklerine razı edememişlerdir. Özellikle Mehmet Efendi, annesinin adının daha önceleri uygunsuz bazı olaylara karışmış olması dolayısıyla Emir Ayşe’nin oğlu ile evlenerek ailesine gelin gelmesini istememektedir. Sonuçta, birbirlerinden vazgeçmeyen gençler için kaçmaktan

¹ Hacı Yüzbaşı-oğlu Mehmed Efendi ailesinden Halil Yılmaz’ın torunu olan Halil Vurmaz, ailenin küçük oğlu Hüseyin’in büyük oğlu Mehmet Yılmaz ve Mestan Efendi’nin torunu Mestan Ertürk bu konuda kaynak kişilerdir. Onlar da, örneğin Mestan Efendi’nin eşi veya Hasan Öztürk (Çavuş) gibi o dönemin tanıklarından dinledikleri bilgileri aktarmışlardır.

² Killik, Alaşehir ovasının kuzey kenarında, Uysal dağlarının eteğinde Manisa’ya 120, Alaşehir’e 15 km. uzaklıkta, geçimini çoğunlukla tarım ve hayvancılıktan sağlayan, 1963 yılında belediyeleşmiş iki mahalleli küçük bir iskân birimidir. 16.500 dönüm araziye sahip beldede Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)-2012 verilerine göre 2.606 (1.277 kadın, 1.329 erkek) nüfus yaşamaktadır. Bkz. www.alasehir.gov.tr/wp-content/belediyeler.pdf. Ayrıca bkz. www.killik.bel.tr.

³ Ilgın köyü, Alaşehir ile Killik arasında, Alaşehir’e 6 km. uzaklıktadır. Yüzölçümü 700 hektar olan köyün Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)-2011 verilerine göre 284 (130 erkek, 154 kadın) kişilik nüfusu bulunmaktadır. Köyün ekonomisi hayvancılık ve bağcılığa dayalıdır.

başka yol kalmamıştır. İki genç âşık anlaşarak Mehmet Efendi'nin Kavunluk'daki tarlasına kaçarak ortalık yatışınca kadar burada saklanmaya karar verirler. Ancak olaylar umdukları gibi gelişmeyecektir.

Gençlerin birlikte verdikleri kararları sonucu veya Emir Ayşe'nin Galip Bey ile kaçması/kaçırılması oğlan tarafı gibi kız tarafınca da hoş karşılanmayacaktır. Emir Ayşe'nin Ödemiş'te bir Kuvâ-yı Milliyeci olan 'Bulamacı' lâkaplı, türküden adının 'Yanık Ali' olduğunu öğrendiğimiz eniştesi Killik'e çağırılır. Galip Bey ile bir şekilde görüşen Bulamacı, bu şekilde kaçmalarının veya kızı kaçırmasının doğru olmadığını, eğer isterlerse Alaşehir'e giderek affedilmelerine ve evlenmelerine yardım edebileceğini söyler. Galip Bey bu öneriye sıcak bakar ve ertesi gün buluşmak üzere anlaşılır. Fakat durumu anlattığında Ayşe, Bulamacı'nı güvenilmez birisi olduğunu söyleyerek buluşmaya karşı çıkar, sevgilisini kararından vazgeçirmeye uğraşır ama maalesef başaramaz. Ertesi gün tarlada buluştuklarında, Bulamacı, Emir Ayşe'yi hareketinden vazgeçmeye ve kendisiyle gelmeye razı edemeyince, sevgilisinin arkasına sığınmışsa da bir fırsatını bularak tüfeği ile vurarak öldürür ve oradan ayrılır.

Sevgilisinin bir oldu-bittiyle öldürülmesi karşısında paniğe kapılan, ne yapacağını bilemeyen Galip Bey olanlara kimseyi inandıramayacağını düşünerek cesedi tarladaki bir söğüt ağacının altına gömer. Ayrıca, mezar yerinin anlaşılması için de yanlarında çalışan çobana koyunları o civarda otlatmasını tenbihler.

Kızlarının âkıbetinden haber alamayan aile, Çerkez Ethem'e başvurarak yardım ister. Bu arada Galip Bey başka bir yerde saklanmaya devam etmektedir. Çerkez Ethem, daha önceki at meselesinden dolayı kızgın olduğu Koca İmam ailesinden ve Galip Bey'den intikam almak fırsatının doğduğu düşüncesiyle bu konuya müdâhil olur. Ethem Bey, Galip Bey'in bulunması için adamlarını Killik'e gönderir. Oğlunun yerini söylemesi için Mehmet Efendi'nin evi defalarca basılarak yağmalanır, kendisine zulmedilir. Bu arada başkaları da soruşturulmaktadır ki özellikle, Galip'in de arkadaşı olan Hasan Çavuş pek çok kez falakaya yatırılarak ayaklarından kan gelinceye kadar feci şekilde dövülür.

Karargâhı Kula'da bulunan ve mahalli söyleyişle 'Eksanoğlu' adıyla tanınmış bir çeteci olan İhsanoğlu Mehmet Efe¹ yörede sevilen bir kişi olan Koca İmam Mehmet Efendi'ye yardım etmek düşüncesiyle oğlunu savaş süresince saklamayı teklif eder. Ancak baba, oğlunun suçsuz olduğuna inandığı

¹ Kula, Demirci, Gördes, Gediz, Uşak, Simav ve Eşme bölgesinde Parti Pehlivan Mehmet Efe ile birlikte mücadele eden Kula'lı İhsanoğlu Mehmet Efe, 2 numaralı akıncı müfrezesinin komutanıdır. Milli Mücadele'deki faaliyetlerinin yanı sıra 4 Eylül 1922 günü Yunanlılara baskın yaparak Kula'yı yakılmaktan kurtarmıştır. Bkz. Elmacı 2006, s.486-487, 490.

veya savaşın çok uzun süreceğini düşündüğünden bunu uygun bulmaz. Aileye yapılan baskıların artması ve âdil bir yargılama yapılacağına dair söz verilmesi üzerine Galip Bey, Çerkez Ethem'e gönderilir. İşkence edilerek sorgulanan Galip Bey daha fazla dayanamayarak sevgilisinin gömülü bulunduğu yeri söylemek zorunda kalır. Ne var ki, olayın gelişimine ve suçsuzluğuna ilişkin anlattıklarını kimseye dinletemez. Sonuçta, Ethem Bey tarafından yargılanır, suçu sabit görülerek idama mahkûm edilir. Galip Bey hakkındaki hüküm, teslim olmasından üç gün sonra Alaşehir'de 'İkikapılı Han'da infaz edilir. Ardından ailesine cenazeyi almaları haberi gönderilir.

İkinci Varyant: Kızlarının Galip Bey'e kaçacağını veya kaçırılacağını düşünen Emir Ayşe'nin ailesi veya türküden anlaşıldığına göre özellikle annesi Çerkez Ethem Bey'den yardım ister. Ne var ki kızın da gönlü Galip'tedir. Ethem Bey kurduğu bir planla Galip'i tuzağa düşürür. Adamlarından birisi aracılığıyla Emir Ayşe'ye Galip Bey'in kendisini kaçıracağını ve Kavunluk deresi civarında İnceyol'a gelmesini istediği haberini ulaştırır. Emir Ayşe sevdiğine kavuşmak üzere kendisine söyleneni yapar. Ancak, Ethem Bey ne yazık ki adamlarının Emir Ayşe'ye tecavüz ederek öldürmelerine engel olamamıştır. Öldürülen kız, türküde belirtildiği gibi burada bir ağacın altına gömülmüştür.

Bu cinayet hadisesinde Galip ile kardeşi Mestan Efendi suçlu gösterilmişlerdir. Babaları Mehmet Efendi her yerde aranan iki oğlunu teslim etmeyerek bir süre Alaşehir bağlarındaki evlerde saklar. Ancak, evi sürekli basılıp kendisine zulmedilmeye başlandığında çaresiz kalarak Kula'daki İhsanoğlu Mehmet Efe'ye başvurur. Mehmet Efe, çaresiz babanın talebini iki kardeşi savaş bitene kadar himâye edebileceğini bildirerek yanıtlamıştır.

Ancak Mehmet Efendi, savaşın çok uzun süreceğini düşündüğünden bu çözüme razı olmamış, âdil bir yargılama yapılacağına dair aldığı söz üzerine çocuklarını teslim etmiştir. Ethem Bey'in nezaretindeki yargılama Alaşehir'de gerçekleştirilmiştir. Emir Ayşe'nin cesedinin bulunmasının ardından ilk sorgulamalarında Galip Bey ikisinin de öldürüleceğini düşündüğünden suçu kabullenip, kardeşinin hiçbir şey bilmediğini söyleyerek onu kurtarmak ister. Sonuçta, Ethem Bey, suçunu itiraf eden Galip Bey'i, türküde söylendiği gibi, 'İkikapılı Han'da astırır. İdamın ardından kardeşi Mestan serbest bırakılmış ise de kahrından sadece üç ay yaşayabilmiştir. Babaları Koca İmam Mehmet Efendi de acılarına dayanamayarak evlâtlarının ardından vefat etmiştir.

Üçüncü Varyant: Türkü ve çevresinde gelişen olaylar, Teoman Ergül tarafından kaleme alınan ‘İşgâl-Padişah Efendimizin Konukları’ başlıklı tarihî romana konu edinilmiştir. Yazar, İzmir’in işgali sonrasında Alaşehir ve Çerkez Ethem merkezli olmak üzere gelişen olayları kendi deyimiyle “gerçekten yaşanmış üç aşk öyküsü eşliğinde” ele almıştır. Romandaki olay örgüsüne göre; Alaşehirli Şahyarlı Mustafa Bey’in taraftarı olan Killik köyünün genç beyi Galip Bey, Yunanlarla yapılan silahlı mücadelede yaralanmış ve tedavi sürecinde kendisine yanlarında çalışan Dayıbaşı Hüsmen’in kızı Emir Ayşe bakmıştır. Emir Ayşe’ye âşık olan ve evlenmeyi düşünen Galip Bey ailesinin bütün bireylerinin karşı çıkışına rağmen sonunda onu kaçırmıştır. Kızın babası, evladının bulunması için Ethem Bey’e başvurmuş, o da gençlerin yakalanması için İbrahim Çavuş’u görevlendirmiştir. Üç-dört ay süren kovalamacanın ardından, 1920 yılı Ocak-Şubat aylarında, kaçmaktan yorulan ve soğuktan vereme yakalanan Emir Ayşe ile Galip, Caferfakılı köyünde muhtarın ihbarı sonucu bir bağ evinde yakalanmışlardır. Burada kendisine tecavüz edilerek öldürülen Emir Ayşe’nin cesedi İbrahim Çavuş tarafından Galiplerin bağının ucundan geçen dere yatağına gömülmüş, Galip de Salihli’ye götürülmüştür. Mart-Nisan 1920’de cesedin sözde araştırılarak bulunmasının ardından sevdiğini kaybeden Galip hayatta kalmak için hiçbir çaba harcamamıştır. Bunun üzerine idamına karar verilerek Salihli istasyonundaki cınarlardan birinin dalına asılmış ve cesedi üç gün öylece kalmıştır¹.

Dördüncü Varyant: Türkünün bir diğer hikâyesinde ise, kısaca, devrin zenginlerinden olan Galip Bey’in ailesinin Emir Ayşe’yi istemedikleri ve evlenmelerine karşı çıktıkları anlatılmaktadır. Galip Bey, arkadaşlarının yardımıyla sevdiğini kaçıtır. Kızın ailesi çocuklarının bulunması için Çerkez Ethem’den yardım ister. Ethem Bey’in adamları bu iki âşığı yakalarlar, kızı zorla alırlar, tecavüz ettikten sonra saçlarını keser ve öldürürler. Suçu Galip Bey’in üstüne atarak onu asarlar².

¹ Ergül 2006. Romanda, bazı farklılık ve eksikliklerle, son dörtlük hariç olmak üzere türkiye de yer verilmiştir (s.307).

² Türkünün öyküsünün bu varyasyonu için bkz. Atalay-Karakuyu, s.192. Aynı bilgi için ayrıca bkz. <http://www.tarimsalbilgi.org/forums/asiklar-diyari/emir-ayse-ile-galip-beyin-turkusu-alasehir-yoresi/> (Erişim: 08.XI.2012).

EMİR AYŞE İLE GALİP BEY TÜRKÜSÜ

Gum darı biçilir mi?
Boz rakı içilir mi?
Emir Ayşe'nin kırk teli
Gama ile biçilir mi?

Et yedim, elim yağlı
Gonakta Galip bağlı
İki kapılı handa
Galip urganın bağlı (yağlı)

Goca kırın pireni
Altındadır ereni
Ayşe'yi öldürmüşler
Yok mu haber edeni?

Gavunluk deresinde
Yarası neresinde?
Emir Ayşe'nin anası
Gonaklı gayfesinde

Evinin önü kenger
Galip boynunu dönder
Aman deyim Etem Bey
Galip'i geri gönder

İnce yolun servisi
Uskufanın tellisi
Beni burda öldüren
Yanık Ali'nin kendisi

Halk arasında hikâyesi anlatılan olay üzerine 'Emir Ayşe ile Galip Bey Türküsü' yakılmıştır. Yörede hâlen söylenen türkü TRT Halk Müziği Repertuarında yer almamaktadır¹. Türkünün sözleri, öykü ile örtüşen bilgileri içerdiği gibi olaya ilişkin ayrıntıları da yansıtmaktadır. Türküde, Emir Ayşe'nin saçlarının kesildiği, Galip Bey'in bir konakta bağlı tutulduğu ancak idam

¹ Türküye ilişkin arşiv bilgisi sorgusu, TRT Halk Müziği Daire Başkanı Sayın Kubilay Dökmetaş'tan 09.XI.2012 tarihli telefon görüşmesi ile alınmıştır.

sehpasının İkikapılı Han'da hazırlandığı söylenmektedir. Emir Ayşe'nin Kocakır'da piren (palamut) altında yaralanarak öldürüldüğüne dair ipucu verilmekte ve Kavunluk deresinde bulunduğu belirtilmektedir. Türküde yer alan 'uskufanın tellisi' sözünden, bunun kadınların üzerine giydiği yöresel işlemeli yelek olduğu bilgisinden hareketle, öldürüldüğünde Emir Ayşe'nin üzerinde telli bir uskufanın bulunduğu sonucu da çıkarılabilir. Ayrıca Konaklı kahvesinde bulunduğu söylenen Ayşe'nin annesine de bir gönderme vardır. Türküde, Ethem Bey'in elinde bulunan Galip'i geri göndermesi istenmektedir. Sonunda ise bir katil olarak 'Yanık Ali'nin ismi verilmektedir.

Türkü, işgal günlerinde yaşanan bu olayda birbirini seven iki gencin kavuşamamalarının ve hayatlarını kaybedişlerinin hazin öyküsünü anlatmaktadır. Galip Bey ile ilgili kısmen öğrendiklerimize rağmen, hâlen, Emir Ayşe'ye ve ailesine ilişkin bilgimiz kısıtlıdır. Bu acıklı hikâyenin kahramanlarının başlarına gelenlerle ilgili cevaplanması gereken pek çok soru bulunmaktadır. Bu durum, işgal badiresini yaşayan yurdumuzda, milletimizin varlık kavgası hengâmesinde yaşadıklarının belgelerde yerini bulamayan yönlerine de işaret etmektedir. Halk arasında türkü yakılarak günümüze değin taşınmış olan yaşanılanların zaman içinde daha da aydınlanacağına şüphe yoktur. Emir Ayşe ile Galip'in öyküsü, kültürümüzde Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha, Arzu ile Kanber, Ferhat ile Şirin gibi pek çok örneklerini bildiğimiz gönül ilişkilerinin yıllarca anlatılan/yazılan edebiyat türlerinden birisinin konusu olmuştur.

Türkü, bizlere Emir Ayşe'nin öldürülüşü/cinayeti ile Galip Bey'in idam edilişi ile ilgili malumatı aktarmakla birlikte, olayların safahatı hakkındaki mevcut bilgilerimiz -şimdilik- olayla ilgili daha fazla tespit ve teyit imkânı sağlamamaktadır. Mevcut tarihî bilgilerimizden hareketle, Galip'in Alaşehir baskını sonrasındaki yargılamalar sonucunda idam edilmiş üçüncü kişi olduğu söylenebilirse de bunun belgelendirilmesi mümkün görünmemektedir. Türkü ve varyantlarını derlediğimiz hikâyeleri, aktardıkları itibarıyla yeterli bilgi ve belgemizin bulunmadığı nispeten karanlık sayılabilecek bu dönem için farklı bir bakış açısı kazanmamızı sağlamıştır. Şüphesiz, kapsamlı araştırma ve derlemeler 'gerçekte ne oldu ?' sorusunu cevaplandırmamıza ve yargılarımızın kesinleşmesine katkıda bulunacaktır.

Mezar Kitâbelerine Dair

Çalışma konusu olay Alaşehir ve 'Killik' kasabasında yaşanmış, söz konusu türkü de burada yakılmıştır. Hâlen Alaşehir'e bağlı bir belde olan Killik'in eski adı, Mehmed Efendi'nin mezar taşında da belirtildiği üzere 'Kinlik (كينليك)'tir. Türküde adı geçen Galip Bey'in mensup olduğu 'Hacı

Yüzbaşı-zâde Ailesi' buralıdır. Ailenin kurucusu 'Hüseyin Bey' askerde çavuşluktan yüzbaşılığa yükselmesi ve daha sonra hacca gitmesi dolayısıyla 'Hacı Yüzbaşı' olarak anılmıştır. Aile, Mehmed Efendi dolayısıyla yörede 'Koca İmamlar' olarak ta tanınmakta ve soyu diğer üyelerinden gelen çocuklarla günümüzde devam etmektedir.

Ailenin söz konusu mezarları Killik kasabası mezarlığında bulunmaktadır. Hacı Yüzbaşı-zâde/oğlu ailesinin en büyük üyesi olan Mehmed Efendi'ye ait mezartaşı 1347 [1928/29] tarihlidir. Verilen tarihler, bu ve diğer taşlarda olduğu gibi, aksine dair bir bilgi bulunmadığından, Hicri yıl esaslı kabul edilmiştir. Mehmed Efendi, oğlu Mestan Efendi'nin mezar kitâbesinde 'Molla' sıfatıyla kaydedilmiştir. Yörede hatırı sayılır/okumuş ve 'imam' olarak anılan bir kişidir. 'Koca' sıfatı ise vücudunun heybetli oluşu ve bir dönem güreş tutmuş olması ile ilgili olarak verilmiştir. Mehmed Efendi'nin babası 'Hüseyin'in ismi mezartaşlarına yazılmamışsa da taşların tümünde aile lâkapları yer almıştır. Her üç şahıs 'Efendi' olarak anıldıkları gibi Mestan Efendi'nin hacca gitmiş olduğu da ayrıca belirtilmiştir. Taşların kronolojisi dikkate alındığında babalarının çocuklarına ait taşları diktirmiş olduğu da söylenebilir. Mehmed Efendi'nin ikisi çocuk yaşlarda vefat etmiş dokuz çocuğu olup, dört oğlundan diğerlerinin isimleri 'Halil' ve 'Hüseyin'dir¹.

Diğer kabir taşlarından ilki Mehmed Efendi'nin küçük oğlu Hacı Mestan Efendi'ye aittir. 1342 [1923/24] tarihli mermer baştaşının kitâbesinde yer alan '*dünyada gençliğime doymadım heman*' satırının erken sayılabilecek bir ölüme işaret ettiği de söylenebilir.

Mehmed Efendi'nin oğlu Galip Efendi'ye ait olan üçüncü ve dördüncü mezartaşları ise 1337 [1918/19] tarihlidir. Her iki taşta ölümden şikâyet eden '*Âh mine'l-mevt*' girişinden sonra, sağlam durumdaki kitâbede yer alan '*bu dünyada gençliğimde bulamadım hiç rahatı*' sözü ait olduğu kişinin yaşamında çektiği acı ve sıkıntılara dikkat çekmek ister gibidir. Mezartaşlarının ne zaman ve kim tarafından yaptırıldıklarına dair bilgimiz bulunmadığı gibi Galip Efendi'ye ait ilk taşın ne sebeple, ne zaman ve ne şekilde kırıldığına, yenisinin kimin tarafından hazırlatılıp dikildiğine ilişkin malumat ta mevcut değildir.

¹ Halil Vurmaz'ın dedesi olan Halil Yılmaz, 1964 yılında Killik'te belediye teşkilâtını kurarak iki dönem başkanlık görevinde bulunmuştur.

HACI YÜZBAŞI-ZÂDE MEHMED EFENDİ VE OĞULLARINA AİT MEZAR KİTÂBELERİ

1. Hacı Yüzbaşı Oğlu Mehmed Efendi

Taşın Özelliği: Ölçü: 95x30x3. Sabit durumda bulunan şâhide yekpare mermerden hazırlanmıştır. Oldukça sade forma sahip taşın tepeliği fes biçimlidir. Arası cetvellerle ayrılmış olan kitâbesi sekiz satırdan oluşmaktadır.

1. Sene 1347 [1928/29]
2. Bakub geçme ey Muhammed Ümmeti
3. Mevtânın diriden bir Fâtihadır minneti
4. İhsan edenler elbet bulur cenneti
5. Hey Allahım isterim senden rahmeti
6. Kinlikten Hacı Yüzbaşı
7. Oğlu Mehmed Efendi ruhuna
8. Fâtiha

2. MEHMED EFENDİ'NİN OĞLU HACI MESTAN EFENDİ

Taşın Özelliği: Ölçü: 86x27x7. Yekpare beyaz mermerden hazırlanmış, hâlen sabit durumda bulunan baş taşının tepeliği fes biçimlidir. Sekiz satırlı kitâbenin satırları sağa doğru meyillidir.

1. Sene 1342 [1923/24]
2. Emr etti Huda eyledi ferman
3. Erişti ecel vermedi aman
4. Dünyada gençliğime doymadım heman
5. Cennette isterim didâr-ı gufrân
6. Hacı Yüzbaşı-zâde Molla
7. Mehmed Efendi oğlu Hacı Mestan
8. Efendi [ruhuna] Fâtiha

3. MEHMED EFENDİ’NİN OĞLU GALİP EFENDİ (KIRIK TAŞ)

Taşın Özelliği: Ölçü: 99x27x7. Mevcut kitâbe seyyar durumda ve iki parça halindedir. Alt kısmı bulunmayan, yekpare mermerden hazırlanmış şâhidenin tepeliği fes biçimlidir. Sekiz satırlık kitâbenin yer aldığı baş taşı Galip Efendi’ye ait hâlen ayakta bulunan taşın yanındadır.

1. Âh mine’l-mevt 1337 [1918/19]
2. Sundu rihlet câminı deste ecel
3. Mesken oldu âkıbette bu mekân
4. Emr-i Hak geldikte tehir eylemez
5. Soldurur her gülşeni bâd-ı hazân
6. Hacı Yüzbaşı-zâde
7. Mehmed Efendi mahdumu Gâlib
8. [Efendi ru]huna Fâtiha

4. MEHMED EFENDİ’NİN OĞLU GALİP EFENDİ

Taşın Özelliği: Ölçü: 120x30x7. Oldukça iyi durumda bulunan, tek parça mermerden hazırlanmış şâhidenin fes biçimli başlığı mevcuttur. İkinci mezar taşının kitâbesi kalın cetvellerle ayrılmış on satırdan müteşekkildir.

1. Âh mine’l-mevt 1337 [1918/19]
2. Bu dünyada gençliğimde bulamadım hiç rahatı
3. Akli olan bundan alsun ibreti
4. Beş vakitte Hak için eyle gayreti
5. Ne kadar şâyi olsa âlemde şânın
6. Âkıbet iki taş olur nişânın
7. Süleyman olup tahti yel götürse
8. Mezaristan olur sonra mekânın
9. el-merhum Hacı Yüzbaşı-zâde Mehmed
10. Efendi mahdumu Gâlib Efendi ruhuna Fâtiha

Sonuç Yerine

Bu çalışmayla, tarihimize ilişkin bilgilerin, kültürümüzün bir parçası olan unsurların derlenerek yazıya geçirilmesi konusunda Türk insanının ilgisi ve saha çalışmalarının önemine dair bir örnek sunulması amaçlanmıştır. Pek çoğumuzun şâhit olduklarını veya büyüklerinden dinlediklerini kayda geçirmekten imtina ettiği bir gerçektir. Ancak, yaşanan günlerin hatırasını yaşatma ve tarihe not düşürme kaygısı geçmişimize olan sorumluluğumuzun gereği veya bir görev olarak kabul edilmelidir. İnsanımızın etkilendiği veya acısını paylaştığı bir olayın anısını türküye dökerek yıllarca taşımış olması, ‘Alp Er Tunga’nın ölümüne duyulan üzüntüyü yüzlerce yıl unutmayan milletimizin şahsiyetinde vefa, gerçeğe saygı ve devamlılığın göstergesidir. Bu kapsamda olmak üzere, şifahi/sözlü tarih ve kültürümüzün ‘söz uçar, yazı kalır [verba volant, scripta manent]’ evrensel ilkesi uyarınca kaydedilerek gelecek nesillere aktarılması gayretlerinin artması ortak dileğimizdir.

KAYNAKLAR

a. Basılı Eserler

- Apak 1942 Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, İstanbul.
- Atalay-Karakuyu Cemali Atalay-Mehmet Karakuyu, *Medeniyetler Beşiği Alaşehir*, Alaşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir (bty.).
- Çarıklı 1967 Hacim Muhittin Çarıklı, *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvây-ı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, Haz. Ş. Turan, Ankara.
- Çerkez Ethem 1962 Çerkez Ethem, *Çerkez Ethem'in Hatıraları*, Dünya yay., İstanbul.
- Çetin 2006 Şaban Çetin, "Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi Bağlamında Dibekdağı (Poyraz Köyü)", *Manisa Şehri Bilgi Şöleni Bildiriler 29-30 Eylül 2005*, Manisa, s.177-189.
- Elmacı 2006 Emin Elmacı, "Milli Mücadele'de Ege'nin Kurtuluşu ve Kula", *Geçmişten Geleceğe Köprü Yanık Ülke Kula Sempozyumu (Çevre-Kültür-Turizm) 1-3 Eylül 2006 Bildiriler*, by. t.y., 481-491.
- Ergül 1991 Teoman Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa (1919-1922)*, İzmir.
- Ergül 2006 Teoman Ergül, *İşgal "Padişah Efendimizin Konukları"*, 2. Baskı, İstanbul.
- Kaygusuz 2002 Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İkinci Basım, İzmir.
- Konukçu 2000 Enver Konukçu, *Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)*, Ankara.
- Sarihan 1993 Zeki Sarihan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I (Açıklamalı Kronoloji) Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne*, Ankara.
- Sarihan 1994 Zeki Sarihan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II (Açıklamalı Kronoloji) Erzurum Kongresi'nden TBMM'ye*, Ankara.
- Tekeli-İlkin 1989 İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Ankara.
- Türker 1993 Hasan Türker, "İzmir'in İşgali ve Salihli Cephesinin Kurulması", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.3 (1993) Özel Sayı, s191-200.

Vehbi Günay

b. İnternet Sayfaları

www.alasehir.gov.tr/wp-content/belediyeler.pdf

www.killik.bel.tr

www.tarimsalbilgi.org/forums/asiklar-diyari/emir-ayse-ile-galip-beyin-turkusu-alasehir-yoresi/

Vehbi Günay